

[https://doi.org/10.52326/jss.utm.2021.4\(3\).06](https://doi.org/10.52326/jss.utm.2021.4(3).06)
UDC 821.135.1:1(498)"19"Blaga L.

CONTEMPORARIES FROM GÂNDIREA. SEPARATION FROM BLAGA

Ramona Șendrescu*, ORCID: 0000-0002-7256-330X

University of Craiova, Al. I. Cuza, Nr.13, Craiova, România

*Corresponding author: Ramona Șendrescu, ramona.sendrescu@edu.ucv.ro

Received: 06. 15. 2021

Accepted: 07. 26. 2021

Abstract. This paper is part of the PhD Thesis: Essays of Lucian Blaga and we want to show how the Romanian philosopher, one of the founders of the literary magazine „Gândirea”, the most published and admired author of this traditionalist journal, was only tolerated in the pages of „Gândirea” because he never accepted the concept of art and popular tradition stipulated in the ideological program imposed by Nichifor Crainic. The causes and the consequences of this separation can be found in Blaga's personal correspondence with his friends.

Keywords: *culture, dogmatic, modernism, polemics, religion, tradition, spirituality.*

Rezumat. Acest articol face parte din teza de doctorat: Eseistica lui Lucian Blaga. Dorim să arătăm cum filosoful român, unul dintre fondatorii revistei literare „Gândirea”, cel mai publicat și admirat autor al acestei reviste tradiționaliste, a fost doar tolerat în paginile „Gândirii” pentru că Blaga nu a acceptat niciodată conceptul de artă și tradiție populară stipulat în programul ideologic impus de Nichifor Crainic. Cauzele și consecințele acestei separări pot fi găsite în corespondența personală a lui Blaga cu prietenii săi.

Cuvinte cheie: *cultură, dogmă, modernism, polemici, religie, tradiție, spiritualitate.*

Introducere

Momentul Blaga în existența **Gândirii** înseamnă mai mult decât însuși Nichifor Crainic. Această primă observație concordă cu cea a lui Mircea Diaconu care consideră că „Blaga legitimează gândirismul. Tocmai de aceea nu credem că gândirismul trebuie limitat la ortodoxismul dogmatic propăvăduit de Crainic, cu atât mai mult cu cât impactul esteticii blagiene și mai ales al poeziei lui a fost, în epocă, mult mai mare decât al ideologiei lui Crainic.” [1, p. 54]

Filosoful clujean figurează printre fondatorii și colaboratorii revistei încă de la primele sale numere. **Gândirea** apare la Cluj, în anul 1921, sub egida lui Cezar Petrescu și I. D. Cucu. Din anul 1922 revista se mută la București iar din 1926 este patronată de Nichifor Crainic.

Revista a apărut într-o perioadă de criză, în anii grei după război și devine importantă în peisajul cultural al vremii, chiar „una dintre cele mai bune reviste de după războiu” [2, p. 49 – 50] deoarece „Nici o publicație similară din țară n-a grupat în jurul ei o pleiadă mai numeroasă de scriitori, cunoscători ai culturii europene.” [3, p. 413] Personalități culturale publică la

Gândirea pentru că în paginile revistei se promovau tradițiile, folclorul și mitologia românească.

Relația lui Blaga cu contemporanii de la revista *Gândirea*

Prima perioadă a revistei va fi rememorată de către Blaga în articolul *Începuturile și cadrul unei prietenii*, apărut în *Gândirea*, din 1940, ca fiind „foarte tinerească”, „ca un buchet de tendințe centrifuge, și aproape ostentativ fără program”, „o manifestare cel mai adesea căutătoare, incertă (...), o manifestare reală dar fără manifeste”. În paginile ei domina „o atmosferă de colectivitate întemeiată pe prietenie în primul rând, iar nu pe o ideologie” [4, p. 223]. Revista arăta bine și primele numere au avut mare succes. Tânărul ardelean se situează, încă de la începuturi, pe poziții incerte față de mișcarea ce avea să devină în epocă o veritabilă instituție culturală, aparținând, după clasificarea pe care el însuși a făcut-o cercului gândirist, aripii stângi a redacției. Blaga distingea o „dreaptă” a revistei tradițional ortodoxistă unde sunt încadrați Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloiaie, Ion Pillat și o „stângă” a ei, unde se includea și pe sine, „care pune accentul mai mult pe creație”, (...) care „căuta noi și iarăși noi perspective pentru sufletele cu mai puține aderențe dogmatice” [4, p. 226], precum și o direcție „intermediară”. Conform lui Blaga în articolul publicat în *Gândirea* la aniversarea lui Nichifor Crainic, la dreapta Gândirii existau deosebiri. Deși au susținut într-o oarecare măsură direcțiile programatice impuse de Nichifor Crainic, gânditori precum P.P. Ionescu, Ioan Coman, Vasile Băncilă sau Emilian Vasilescu nu au scris niciodată programului politic recomandat de mentorul revistei.

Ruptura care intervenise în final, între Blaga și Crainic, a fost anticipată de numeroase semne prevestitoare și de disensiuni mai mult sau mai puțin mocnite, de natură ideologică și de viziune asupra profilului revistei. Unele dintre ele se fac simțite după primii ani. De pildă, într-o scrisoare din 2 mai 1930, adresată lui Tudor Vianu, tânărul filosof își exprimă clar punctul de vedere diferit față de mentorul *Gândirii*: „Însuși Nichifor Crainic a primit de la mine o serie de scrisori prin care ceream să nu limiteze programul *Gândirii* la «spiritualitatea ortodoxă»; visam ca acest program să fie simbolic – o verticală bipolară: spiritualitatea sus, adâncirea anonimului etnic jos (adâncirea etnicului ca rezultat al adâncirii în general și nu ca rezultat al căutării etnicului). Ideologia aceasta am expus-o și în *Filosofia stilului*, 1924 – (precum și în alte articole). Ortodoxia e numai un caz al spiritualității spre care tinde apetitul metafizic al generației noastre” [5, p. 91]. De altfel, distanțarea se produse, încă din vara lui 1926 când Blaga îi scria într-o scrisoare, trimisă din Polonia, lui Eugen Filotti, destăinuindu-i-se: „Știi că în timpul din urmă am avut mari deziluzii cu prietenii de la *Gândirea*. Nu e exclus să-mi mut casa la *Contemporanul*. Ne-am găsi iarăși în aceeași societate.” [6, p. 125] Apoi, în 1933 părăsesc revista alți doi fondatori, Adrian Maniu și Cezar Petrescu. Din acest an revista trece în „tabăra” dreptei fasciste și Blaga va tăia toate legăturile cu mișcarea gândiristă. Într-un fel, însuși discursul de recepție la Academie, *Elogiul satului românesc*, din 1937, era o formă de distanțare de ortodoxismul gândirist.

În 16 ianuarie 1940, când este invitat să colaboreze la numărul special dedicat lui Nichifor Crainic, Blaga ține să se distanțeze și mai categoric de doctrina susținută de mentorul de la *Gândirea*. De aceea, mărturisea că nu poate trece de diferențele de opinii ca să poată scrie elogios despre Crainic: „Aș vrea să găsesc forma cea mai potrivită pentru a scrie ceva despre prietenia noastră, care a fost cea mai rodnică prietenie a vieții mele. Nu pot, însă, să scriu despre ideologia lui Nichifor, fiindcă ar trebui s-o fac polemic, cum, de altfel, și el, dacă ar scrie despre

ideologia mea, ar face-o tot polemic, la ceea ce, de altfel, l-ar obliga și catedra de apologetică.” [6, p. 125].

Opinia noastră este că Lucian Blaga era considerat de Crainic, încă din momentul în care a luat conducerea revistei, ca un intrus pentru că niciodată filosoful ardelean nu a agreat concepția ortodoxistă despre artă și etnos. Ca o completare vine explicația din 1930 a mentorului **Gândirii**, în articolul **După zece ani**, unde precizează poziția particulară a filosofului în gruparea ortodoxistă precum și nota redacției care se delimita de opiniile filosofului la publicarea în paginile revistei a studiului **Eonul dogmatic**. De altfel, la noi persistă prejudecata că tot ce s-a publicat în revistă s-ar fi aliniat cu direcția propusă de Crainic. Nimic mai neadevărat! Lucian Blaga este unul dintre autorii revistei cei mai publicați și admirați. Conform opiniei lui Dumitru Micu, dacă prin cine știe ce concurs de împrejurări toate volumele lui Blaga ar dispărea fără urmă, dar s-ar păstra, în schimb, întregă, colecția **Gândirii**, conceptele filosofiei sale ar putea fi reconstruite ușor pe baza fragmentelor publicate în revistă. „Despre nici un autor în viață, cu excepția lui Nichifor Crainic, nu s-a scris în «Gândirea» atât de mult ca despre Lucian Blaga” [7, p. 352]. Nici o altă publicație a timpului nu va elogia mai mult pe filosof decât revista **Gândirea**. Amintim în acest sens numărul 8 al publicației din decembrie 1934, în care, lui Blaga îi este dedicat un amplu grupaj de articole semnate de: Nichifor Crainic (*Câteva notițe despre Lucian Blaga*), Tudor Vianu (*Lucian Blaga, poetul*), I. Brucăr (*Filosoful Lucian Blaga*), Emil Cioran (*Stilul interior al lui Lucian Blaga*), Dragoș Protopopescu (*Lucian Blaga și mitul dramatic*), Vasile Băncilă (*Lucian Blaga eseist*).

Filosoful era receptat de către personalitățile culturii romane ca gândirist și ortodoxist iar „așteptările” de la el erau mari. Chiar și G. Călinescu, în **Istoria literaturii române**, publicată în 1941, îl plasează pe Blaga la capitolul ortodoxiști, după Nichifor Crainic. Așadar, membru fondator, figură proeminentă pe frontispiciul revistei și prezență permanentă în Consiliul de redacție de la primul număr până la ultimul – în ciuda rupturii care intervenise între timp, Lucian Blaga figura, prin excepție alfabetică, cu numărul 1 în capul listei redacționale a **Gândirii**, în caseta numelor de redactori și colaboratori de bază. Acest lucru va fi menținut neschimbat până la ultimul număr, iunie-iulie 1944, chiar dacă Blaga nu mai publicase articole în paginile revistei de trei ani, iar poezie și eseuri de aproape șase.

La o privire de suprafață asupra momentului interbelic numele filosofului este lesne asociat cu imaginea revistei, devenit astfel, colaboratorul cel mai important, personalitatea fără de care mișcarea gândiristă nici nu poate fi imaginată. Numai că, pe măsură ce se împlinea sistemul filosofic, Blaga se plasa în tot mai evidentă contradicție cu programul oficial, impus de Nichifor Crainic. Mulți ani la rând, raporturile filosofului cu teoreticienii dogmei creștine de la **Gândirea** vor fi echivoce: el nu contestă explicit validitatea principiilor ortodoxiste, dar nici nu le elogiază în vreun fel. Atâta vreme cât filosoful nu contestă validitatea dogmei creștine s-a putut găsi și păstra un anume *modus vivendi*, Nichifor Crainic considerându-l aliat în lupta împotriva raționalismului de toate nuanțele.

Vasile Băncilă, un apropiat al lui Blaga, cât și al cercului gândirist, martor care a luat parte la evenimente, reconstituie, în interviul acordat lui I. Opreșan, mediul, influențele, relațiile de orice tip care animă la un moment-dat gruparea. În acest context amintește de raporturile sinuoase dintre cei doi prieteni: „Crainic a fost destul de corect față de Blaga, fiindcă oricum, nu-i cerea Crainic lui Blaga să vorbească din punct de vedere al dogmei. Dar cel puțin dacă scrii la **Gândirea** nu critica dogma! Ai destule subiecte pe lumea asta, nu-i așa? Nu-i nevoie să scrii chiar în **Gândirea**. (...) Ce-ar fi azi, de exemplu, Gândirea, dac-ar lipsi colaborarea lui Blaga? Și pentru Blaga a folosit și pentru **Gândirea** ... dar vezi că cu timpul ... Poate și Crainic, câteodată a

spus ce nu trebuia, căci Crainic era un temperament mai puternic decât Blaga” [6, p. 55].

După apariția editorială a **Diferențialelor divine**, Teologul Dumitru Stăniloae, ideolog de frunte al Gândirii, publica în 1940, în **Telegraful român** o amplă recenzie „*considerațiile noastre de ordin creștin*”, cu accente critice la cosmologia lui Lucian Blaga. Dumitru Micu, în studiul său **Gândirea și gândirismul** constata lipsa de reacție a gândiriștilor: „*Apărută în 1940, e de mirare că Diferențialelor divine, carte merită să intre în alcătuirea unei a patra trilogii – cosmogonică – n-a făcut obiectul unei critici directe din partea ortodoxiștilor, ci doar al unor onctuoase rezerve, formulate de un colaborator extern, Ion Petrovici.*” [7, p. 371]. La acea dată nici nu ar fi fost posibilă apariția unei recenzii critice de virulență celei scrise de Dumitru Stăniloae, în **Telegraful român** și în **Revista teologică**, pentru că relația dintre Nichifor Crainic și Lucian Blaga era încă una foarte cordială. Va fi doar începutul unei polemici care va antrena pe durata mai multor ani, personalități marcante ale vremii, având ca rezultat clasificări teoretice și delimitări ferme ale operei blagiene. Se năștea disputa dintre dogma creștină și gândirea filosofică laică, aducând în actualitate problema creației libere și a statutului gânditorului. Aceste controverse asupra cosmogoniei se vor răsfrânge asupra întregului sistem filosofic blagian.

Crainic răbufnește, în martie 1943, printr-un articol pamflet, **Iulian Apostatul**, în care își varsă, fără menajamente, ceea ce Ion Mihail Popescu cataloghează „*râuri de invective rar întâlnite în scrisul românesc din toate timpurile.*” Pe scurt, Crainic face referire, fără a-l numi pe Blaga (așa cum nici Stăniloae nu e numit direct în pamfletul **Popa Grama**), la vestitul împărat bizantin care, prin apostazie, a declarat război creștinismului, deși era crescut, el însuși, în spiritul acestei religii. Iulian Apostatul, notează Crainic, este într-un anumit sens, un etnicist, deoarece miturile pe care-și clădea credința erau rezultatul geniului național al grecilor, geniu pe care-l vedea necontaminat de religia creștină.

Prin urmărirea schimbului de scrisori dintre cei doi se poate observa deteriorarea relației de prietenie care se încheie cu părăsirea revistei **Gândirea** de către Blaga și fondarea unei reviste proprii **Saeculum**. Reacția lui Blaga nu întârzie. Atitudinea sa dusă până la extrem, va duce la ruptura de cercul gândirist, ruptură pentru care nu puțini îl acuză că a produs-o în momentul în care a reușit să-și formeze revista la Sibiu. Ecouri ale modului în care Lucian Blaga a primit eseul lui Crainic se regăsesc și în corespondența particulară a filosofului, mai ales în scrisorile trimise Domniței Gherghinescu. De altfel, chiar Blaga folosea apelativul **Țiganul** pentru a se referi la Crainic (în scrisoarea din 4 octombrie, 1941, Biblioteca Academiei Române, 148.383). Este regretabil că în corespondența particulară s-a ajuns la formulări vulgare și la exagerări verbale și nu s-a reușit păstrarea unui ton echilibrat. Nimeni nu-l va trata într-un chip mai caustic pe mentorul **Gândirii** și e fără îndoială un indiciu al capriciilor destinului împrejurară că semnatarul unor asemenea considerații îi era cel mai bun prieten. Este un derapaj trist care ar fi putut fi evitat, dovadă că Blaga nu purta polemicele în cel mai elegant mod.

Corneliu Blaga, văr de-al doilea cu filosoful, rememorează relația cu Nichifor Crainic și distanțarea totală între cei doi. El se simte obligat să explice invectivele tari folosite de Blaga, folosind ca argument forte - „bârfa.”: „*Numele lui real era Ion Dobre. Avea faciesul specific. Și trăgea niște chefuri la «Bandi»! Și cu dame de calitate inferioară!*”, totuși recunoaște exagerările făcute cu bunăștiință: „*Eu merg prea departe, dar trebuia s-o spun, căci în definitiv Lucian Blaga a fost atacat atâta.*” [6, p. 116].

Pe o linie de centru se plasează mărturia lui Pan M. Vizirescu. Aceasta se coagulează în jurul unor nuclee (prietenia spirituală, traiectoria sinuoasă și ruptura definitivă) analizate și răs-analizate de ceilalți interlocutori ai lui I. Oprișan. După Pan M. Vizirescu, punctul de plecare al disputei ar fi pornit de la afirmația lui Blaga cu privire la tatăl său, care deși preot era ateu: „Chiar dacă a fost așa, mărturia lui cade ca un blam. (...) Dar, în sfârșit, libertatea de gândire și-a luat-o...Și atunci Crainic, care era foarte irascibil, apărând ortodoxismul, a intrat în conflict cu Blaga, bunul său prieten.” [6, p. 569].

Dincolo de explicațiile contemporanilor, există și o rațiune intrinsecă a acestei despărțiri de gruparea literară și de mentorul ei. Mult discutata „ruptură” a lui Blaga de mișcarea gândiristă nu s-a datorat, cum au speculat unii contemporani sau cum a fost el însuși, la un moment dat, tentat să se lase să creadă, unor divergențe „politico-ideologice” ireductibile, cât orgoliului său lezat. Nu „pronazismul” lui Crainic (discutabil), de altfel, nici prolegionarismul altor colaboratori și chiar lideri ai mișcării gândiriste, nici autohtonismul ortodox militant al revistei (pentru care nu avusese nicio obiecție până atunci) nu-i va determina reacția, ci critica pe care D. Stăniloae a făcut-o unor puncte vulnerabile ale sistemului său filosofic, invocând responsabilitatea teologului oficial (era pe atunci director al **Telegrafului Român** și rector al Academiei Teologice Andreiane din Sibiu).

Concluzii

În finalul acestui studiu trebuie să sintetizez răspunsul la întrebarea dacă Lucian Blaga a aparținut scriitorilor de la revista *Gândirea*: despre Lucian Blaga se poate spune că era gândirist doar în măsura în care publicase în paginile revistei (poezii, articole de filosofie a culturii, fragmente din **Trilogia cunoașterii**, precum și din **Artă și valoare** – care alături de **Gândire magică și religie și Știință și creație** alcătuiesc **Trilogia valorilor**). „Găzduit” de redacție, dacă nu chiar tolerat, el își va orienta gândirea într-o direcție opusă credințelor religioase gândiriste, făcând evidentă observația lui Dumitru Micu despre gândirismul lui Blaga care „nu poate fi omologat cu acela al lui Crainic” [7, p. 362]. Afiliat deopotrivă de critica literară când modernismului când tradiționalismului și revendicat chiar și de avangardiștii putem considera că Blaga adoptă o atitudine neutră nelimitată ideologic. Putem afirma că acesta nu atacă tradiția ci o asimilează și revitalizează răspunzând la problemele existențiale moderniste prin soluții ca întoarcerea la liniștea naturii și la lumea mitică a satului.

Referințe bibliografice:

1. Diaconu M. *Poezia de la Gândirea*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
2. Lovinescu E. *Istoria literaturii române contemporane*, București: Socec1937.
3. Petrescu C. *Zece ani. Pe când eram mai tineri*, în „Gândirea”, an X, 12 decembrie 1930.
4. Blaga L. *Începuturile și cadrul unei prietenii*, în: Gândirea, anul XIX-nr.4, aprilie 1940.
5. Tertulian N. *Originalitate și conformism*, Scrisoare adresată de L. Blaga lui Tudor Vianu (1930) Manuscriptum, an X, nr. 1, 1979.
6. Oprișan I. *Lucian Blaga printre contemporani*, Editura Saeculum, București, 1995.
7. Micu D. „Gândirea” și gândirismul, Editura Minerva, București, 1975.